

УДК 338.439

*В. К. Березовий,
к. е. н., доцент, НУБіП України*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Розглянуті проблеми державного регулювання щодо забезпечення продуктами харчування населення України.

The considered problems of government control are on providing of feed of population of Ukraine foods.

*Ключові слова: продовольча безпека, самозабезпечення, голод, харчові товари, ринок.
Key words: food safety, self-sufficiency, hunger, food commodities, market.*

ВСТУП

Продовольча безпека є одним із елементів економічної політики держави, що спрямована на забезпечення стабільного виробництва продуктів харчування, доступності їх отримання та використання населенням відповідно до фізіологічних норм споживання за рахунок власного виробництва та надходження від імпорту. Боротьба з голодом визнана першочерговим завданням міжнародного економічного співробітництва держав, тому продовольча проблема належить до категорії глобальних, оскільки для її розв'язання не достатньо зусиль окремих держав, а потрібне добре налагоджене співробітництво світової спільноти, незалежно від суспільного та економічного розвитку. Тому в умовах економічного розвитку в Україні реальна і повноцінна система продовольчої безпеки повинна охоплювати такі складові: міцне і надійне забезпечення, що базується на національному АПК, здатному постійно забезпечувати населення продуктами харчування на відповідному рівні, адекватно реагуючи на кон'юнктуру продовольчого ринку; фізична і економічна доступність необхідної кількості і

асортименту продовольства для різних категорій населення забезпечується їх платоспроможністю, що не ставить під загрозу задоволення інших основних потреб людини; система захищеності вітчизняного виробника продовольчих товарів від імпоротної залежності як в продовольстві, так і ресурсному забезпеченні.

В Україні, як і раніше, спостерігається невизначеність політики держави відносно розвитку агропромислового комплексу в цілому і пріоритетності його галузей. Залишаються невирішеними проблеми державного регулювання економічних відносин, формування робочої сили, підтримки цінового паритету, зниження тиску монополізованих галузей на сільське господарство. Ще не повністю вирішені питання кризової ситуації аграрної сфери, що сприяє її подальшій деформації як цілісного господарського комплексу до межі, за якою виникає загроза продовольчої безпеки.

СТУПІНЬ НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ

Питання забезпечення продовольчої безпеки України досліджені в роботах Андрійчука

В.Р., Богачова В.І. Власов В., Гойчука А.І., Даниленка А.З., Кочеткова О.В., Лукінова І.І., Міркіна Б.М., Саблука П.Т., Савченка С.В., Свідана Н.А., Ткаченко В.Г., Чечіля А.М., Юрчишина В.В. та інших.

Аналіз робіт вітчизняних і закордонних вчених з проблем продовольчої безпеки показує, що напрацювання зроблені, але ці дослідження не мали на меті забезпечення безпосередньо продовольчої безпеки. В сучасних умовах збільшується роль обґрунтування і становлення ринку землі сільськогосподарського призначення, фінансових аспектів проблеми, грошової оцінки земель, ефективного використання земельних ресурсів і формування раціонального землекористування.

Мета статті полягає в тому, щоб розглянути методи державного впливу на формування гарантованої продовольчої безпеки України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У розвинутих країнах світу продовольча безпека розглядається як важлива умова соціальної і політичної стабільності і економічної незалежності країни. Наприклад, США і Франція має 100 % самозабезпечення продовольством, Україна, на жаль, далеко відстала в цьому відношенні.

На думку сучасних політиків, проблеми продовольчої безпеки в Україні не існує, оскільки 93,4 % харчових продуктів, які споживає населення України, припадає на долю вітчизняних товаровиробників. До 2000 року співвідношення між вітчизняним і імпортом продовольством складало 50/50, а критичним вважається перевищення імпортованих товарів у загальній структурі продуктів харчування більше, ніж 30 % [1, с. 8—9].

Найбільш поширеним є твердження, що рівень продовольчої безпеки можна вважати оптимальним при співвідношенні вітчизняного та імпортного продовольства на ринку в пропорції 7 до 3 (або 70 і 30 % відповідно). Тобто, згідно з традиційним трактуванням, в загальному вигляді "продовольча безпека — це такий стан економіки, коли не менше 70 % основних продуктів харчування виробляє вона сама" [2].

Проведені ж дослідження показують, що рівень споживання майже усіх продуктів в Україні значно нижчий, ніж в розвинутих країнах світу. Так, наприклад, рівень споживання м'яса в Україні на 70 % нижчий, в США та Франції і на 65 % — ніж в Німеччині. Нині показники,

що характеризують споживання продуктів харчування населення України і визначають рівень її продовольчої безпеки, знизилися до критичної межі, особливо це стосується м'яса, молока, фруктів і ягід, риби, овочів, яєць. Протягом більше десяти років у країні спостерігається одноманітне жирowo-вуглеводне харчування більшої частини населення [3].

Стратегією національної безпеки України передбачено необхідність забезпечення послідовності у здійсненні земельної реформи, забезпеченні на практиці пріоритетного розвитку агропромислового комплексу як основи продовольчої безпеки держави [4, с. 3—13].

Проте, зазначені законодавчі акти мають суто декларативний характер і не визначають чітких механізмів управління системою продовольчої безпеки. Відсутні визначення об'єктів і суб'єктів управління, їх функцій і завдань, методів управління, комплексні критерії та інтегровані показники оцінки ефективності державного регулювання системи продовольчої безпеки і в цілому система моніторингу виконання прийнятих стратегічних рішень. Це унеможлиблює здійснення ефективного управління в зазначеній сфері, викликає некерованість процесів розвитку, деструктивну конкуренцію між елементами системи за ресурси, безсистемний і нераціональний їх розподіл останніх.

Також чинні закони, зокрема: "Про державну підтримку сільського господарства України", "Про державний матеріальний резерв", "Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини", "Про стандартизацію", "Про підтвердження відповідності", "Про захист прав споживачів", "Про підтримку розвитку аграрного ринку", "Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення", "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення", "Про ветеринарну медицину", "Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них", "Про насіння та садивний матеріал", "Про порядок ввезення (пересилання) в Україну, митного оформлення й оподаткування особистих речей, товарів та транспортних засобів, що ввозяться (пересилаються) громадянами на митну територію України" та інші, не врегульовують питань, гарантованої продовольчої безпеки України. Ці питання пропонуються врегулювати законопроектом, який парламент прийняв в першому читанні 14.06.2011 р. Закону України "Про продовольчу безпеку України" (8370-1).

У цьому Законі використовуються наступні основні поняття.

Продовольча безпека — соціально-економічний та екологічний стан в державі, за якого всі її громадяни стабільно та гарантовано забезпечені продовольством в необхідній кількості, асортименті та відповідної якості.

Продовольство — харчові продукти, необхідні для забезпечення життєдіяльності організму людини та її розвитку.

Формування продовольчої безпеки — розробка і реалізація комплексу заходів науково-методологічного, політико-правового, соціально-економічного, екологічного, інформаційно-комунікаційного та організаційного характеру, спрямованих на формування продовольчої безпеки держави.

Об'єктами продовольчої безпеки є людина, домогосподарство, регіон, держава.

Суб'єктами гарантування продовольчої безпеки є Президент України, Кабінет міністрів України, Рада національної безпеки та оборони, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни України та об'єднання громадян, неурядові організації, виробники сільськогосподарської продукції та продовольства, суб'єкти сфери торгівлі, інші суб'єкти, діяльність яких пов'язана з формуванням продовольчої безпеки у державі.

Органи державної виконавчої влади несуть відповідальність за формування і реалізацію державної політики продовольчої безпеки, забезпечення ефективної координації діяльності органів виконавчої влади щодо питань, пов'язаних з формуванням продовольчої безпеки [5].

Як зазначено в пояснювальній записці до законопроекту, продовольча безпека України розглядається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої державою гарантується фізична і економічна, доступність та якість життєво важливих продуктів харчування для всіх громадян згідно з науково обґрунтованими наборами продуктів харчування, забезпечується продовольча незалежність держави і підтримується стабільність продовольчого забезпечення населення. Реалізація державної політики щодо забезпечення продовольчої незалежності та продовольчої безпеки держави виступає важливою складовою національної безпеки, тому повинна стати основою для здійснення реформування в агропромисло-

вому комплексі України.

Основні фактори, що окреслюють проблему продовольчої безпеки в Україні та визначають необхідність прийняття законопроекту, пов'язані з наступним:

— за роки кризи значно зменшилося продовольче споживання продукції, рівень якого відстає від розвинутих країн за енергетичною цінністю майже на третину, а по споживанню м'ясо-, рибопродуктів і фруктів — в 3—4 рази;

— частка витрат на продовольство у сімейних бюджетах перевищує відповідний показник розвинутих країн в 4—5 разів;

— науково обґрунтовані набори продуктів харчування задовольняються по всьому набору на 60 відс., в тому числі по продуктах тваринного походження — наполовину;

— темпи зростання цін на продовольство лідирують в інфляційних чинниках, що блокує ємність внутрішнього продовольчого ринку та негативно позначається на загальному розвитку агропромислового комплексу і економіки держави в цілому;

— залишаються неопрацьованими економічні механізми державного регулювання ємності ринку і запобігання ризиків неритмічної пропозиції та ажіотажного попиту продуктів харчування, що дестабілізує цінову ситуацію в країні;

— вимагають суттєвого поліпшення механізми захисту вітчизняного виробництва і підтримки його конкурентоспроможності в умовах сучасних процесів, глобалізації і вступу України до міжнародних економічних союзів.

Цей законопроект визначає правові, економічні та організаційні основи діяльності держави, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні продовольчої безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз та встановлює відповідальність держави за належний рівень харчування населення.

Завдання законопроекту полягає у забезпеченні гарантування продовольчої безпеки, тобто розробці і здійсненні правових, соціально-політичних, економічних, науково-технічних, організаційних, інформаційних та інших заходів із забезпечення фізичної та економічної доступності населення до життєво важливих продуктів харчування, запобігання та подолання надзвичайних продовольчих ситуацій.

Реалізація положень законопроекту дозволить забезпечити:

— гарантування продовольчої безпеки держави;

— гарантований доступ до життєво важливих продуктів харчування у відповідності з науково обґрунтованими наборами продуктів харчування;

— стабільність національного споживчого продовольчого ринку;

— наявність, своєчасне відновлення і поповнення державного продовольчого резерву незалежно від впливу внутрішніх і зовнішніх несприятливих факторів;

— потреби населення в життєво важливих продуктах харчування в умовах надзвичайної (кризової) продовольчої ситуації.

Державна політика базується на принципах забезпечення продовольчої безпеки із врахуванням необхідності інтеграції України до світового економічного простору.

Метою законопроекту є визначення основ державної політики, спрямованої на захист національних інтересів шляхом гарантування в Україні продовольчої безпеки і попередження кризових продовольчих ситуацій.

Завданням законопроекту є законодавче затвердження індикаторів продовольчої безпеки, здійснення моніторингу її рівня та визначення відповідальності органів виконавчої влади.

Законопроект поширюється на галузі, що забезпечують виробництво продукції сільсько-го та рибного господарства, її заготівлю, зберігання, переробку та реалізацію, аграрну науку й освіту, вирішення продовольчих і соціальних проблем.

Втілення законопроекту сприятиме проведенню державної політики, спрямованої на досягнення стійкої тенденції підвищення кількісних і якісних характеристик продовольчого споживання для всіх верств населення, усунення ризиків порушення стабільності продовольчого забезпечення, підтримку сталого розвитку національного агропромислового комплексу як запоруки продовольчої безпеки держави. Кінцевою метою дії законопроекту є досягнення рівня і структури харчування, необхідних для здоров'я нації.

Законопроект визначає ключові напрями державної соціальної політики, зокрема таких її аспектів, як: стратегія подолання бідності, охорона здоров'я, поліпшення демографічної ситуації.

Законопроект сприяє уніфікації національної системи забезпечення продовольчої безпеки з відповідними правовими та економічними

механізмами розвинутих країн, адаптації України до сучасних тенденцій глобалізації, стандартів ЄС.

Згідно з документом, виробники сільськогосподарської продукції та продовольства мають забезпечувати виробництво якісних і безпечних продуктів для споживачів із наданням їм повної та зрозумілої інформації про продукти та їх харчові властивості; підприємства торгівлі харчовими продуктами — територіальну та фізичну доступність продовольства та дотримання інструкцій з безпеки харчових продуктів, науково-дослідні установи — формування і поширення знань із проблем гарантування продовольчої безпеки.

ВИСНОВКИ

Державним органам потрібно: а) більше приділяти уваги розвитку АПК, тому, що це є системоутворювальним центром у забезпеченні продовольчої безпеки, з яким системно пов'язані підсистеми: збуту і розподілу; резервів продовольства; споживання продовольства: управління; кадрового, інформаційно-консультативного забезпечення; фінансового забезпечення; матеріально-технічного забезпечення; наукового забезпечення тощо;

б) чітко здійснювати моніторинг забезпечення населення України якісними продуктами харчування і своєчасно приймати дієві заходи щодо його покращення.

Література:

1. Проблеми з продовольчої безпеки в Україні не існує // Пропозиція. — 2001. — № 3. — С. 8—9.

2. Ульянченко О. В. Залежність продовольчої безпеки країни від забезпеченості аграрної сфери ресурсами / О.В. Ульянченко // Агросвіт. — 2007. — № 9. — С. 4—8.

3. Ляшенко О.М. Про стратегію забезпечення продовольчої безпеки // Зб. наук. праць Луганського держ. аграрного ун-ту. Економічні науки. — Луганськ, 2006. — № 9. — С. 69—73.

4. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України № 105/2007 від 12.02.2007 року // Стратегічна панорама. — 2007. — № 1. — С. 3—13.

5. Проект Закону України "Про продовольчу безпеку України" [Електронний варіант]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb-n/webproc_4-17pf3511=40276

Стаття надійшла до редакції 21.09.2011 р.